

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 98 1977

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

UTGIVEN MED UNDERSTÖD AV

HUMANISTISK-SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FORSKNINGSRÅDET

Bengt Nerman: *Den skapande processen. En studie i Walter Ljungquists diktarmetod*. Almqvist & Wiksell. Sthlm 1976.

I mitten på femtiotalet sökte Bengt Nerman upp Walter Ljungquist, om vars romankonst han ämnade skriva en avhandling. De första problematiska kontakterna ledde till en nära vänskap. Ljungquist överlät också till Nerman ett enormt källmaterial: ett femtioårigt författarskaps utkast, manuskript, anteckningar, korrespondens, teckningar, foton m. m. Vänskapen och materialrikedomen möjliggjorde en unik satsning: att försöka se och visa författaren i arbete. Mer än tjugo år efter starten, och två år efter Walter Ljungquists död, förelåg det ovanligt imponerande resultatet, Nermans närmare sexhundra sidiga gradualavhandling *Den skapande processen*.

Avhandlingens gestaltning måste uppmärksammas. Nerman vill visa hur Ljungquist »fungerade som diktande människa» (s. 19). Han strävar alltså efter att levandegöra en författare inte bara i hans yttre arbetssituation utan framför allt i hans skaparprocess, just då dikten tar form. Nerman har då valt att i stort undvika en vetenskapligt traditionell, »objektiv» framställningsmetod. Han använder en »berättarmetod»: han vill berätta sig fram genom hela materialet, inkännande och återskapande, så som Ljungquist en gång mötte det och gestaltade det (s. 31). Berättarmetoden präglar dock bara partiellt avhandlingen, visar det sig, och den bryts också av en pedagogiskt tillrättläggande presentationsmetod, som jag återkommer till.

Nerman syftar till en på antecknings- och manusmaterial grundad belysning av den litterära skapelseaktens tid och rum. Han vill demonstrera alla de impulser som när och påverkar författaren och hur de förenas i det skapande ögonblicket. Han tar in biografiskt material, litterära upplevelser, filmer som Ljungquist sett, och annat. Men den berättelse vi följer i avhandlingen är ingen förutsättningslös undersökning. Det är resultatet av en undersökning som presenteras, och det sker hela tiden i ljuset av en redan i inledningen fastlagd totalbild av människan WL, hans författarskaps innebörd och utveckling, och hans gestaltningsmetod.

Det måste genast sägas, att ett så känsligt och djupt inträngande porträtt av en författare sällan har givits i svensk litteraturhistoria.

Den period i WL:s författarskap som Nerman har valt att skildra är det skede då han anser att WL nådde fram till insikt om sin egenart och lade grunden till den senare produktionens betydande verk, nämligen perioden 1936–38. Då kom novellsamlingen *En dörr står på glänt* och romanen *Resande med okänt bagage*. Då fann WL, med ett

Nermanskt kärnuttryck, »sin röst». Nerman har nu i sin avhandling försatt sig i en besvärlig situation. Han rör sig längs en tidsaxel, där den punkt som är läsaren närmast markerar Bengt Nerman 1975 skrivande en avhandling – och han berättar under en medveten gestaltning av den skrivsituationen. Avhandlingens grundval är en bild av en författare, WL, och dennes hela författarskap. Den bilden har vuxit fram under gemensamma diskussioner mellan WL och Nerman, främst under 1960-talet. Genom den bilden ser Nerman något långt borta på tidsaxeln, nämligen WL i skrivande situation på 30-talet. Där borta möts två synvinklar, Bengt Nermans av 1975, som är påverkad av 60-talets WL, och WL:s egen trettioåtals synvinkel, som den framstår i det från den tiden bevarade materialet. Metodiskt innebär detta stora svårigheter, och Nerman har inte varit omedveten därom. Han har då valt att vara lojal mot det synsätt, som blivit hans tillsammans med WL. Han vet vad WL ville nå. Han ser de tidiga arbetena i ljuset av de senare stora romanerna. Nerman säger klart i inledningen, att han vill se kontinuiteten, och han anser senare, att det är »meningsfullt och fruktbart» att se författaren »ur 50- och 60-talens perspektiv». Nerman vågar t. o. m. säga, att den människa han lärde känna på 50-talet »fungerade psykologiskt på alla väsentliga punkter som trettiofemåringen» (s. 254). Avhandlingens läsare har kanske inte resurser att bestrida detta, men man kan åtminstone hävda, att Nermans psykologiskt fotade bild av författaren och produktionens kontinuitet är vetenskapligt riskabel.

Ofta, och alltför ofta anser jag, förklaras innebörden av ställen i trettioåtalsböckerna under ett samtidigt indragande av tankegångar och synsätt, som WL – och Nerman – utvecklat eller åtminstone framställt under ett långt senare skede av författarskapet.

Den psykologiska teorimodell, som Nerman använder i sin avhandling, innehåller en analogi mellan den skönlitterära produktionen och den psykoanalytiska samtalsterapeutiska situationen. Ett huvudtema i arbetet blir att WL inte bara riktade sitt litterära arbete utåt, mot en tänkt publik, utan framför allt riktade arbetet inåt, mot sitt eget innersta. Nerman beskriver förloppet så »att WL satte igång med en självanalytisk och självgestaltande process i den skönlitterära fiktionens medium». WL sökte kontakt med sig själv i det litterära arbetet. Nerman säger med en fint koncentrerad sats: »Att ge form och ta form var två sidor av en process» (s. 24).

Genom att följa denna linje utviner Nerman synnerligen fängslande resultat. Men man bör naturligtvis komma ihåg, att de psykologiska teorierna, som utvecklats just under avhandlingsarbetets gång, inte är någon given och obestridlig

utgångspunkt. De får, som också andreopponenten Anne-Marie Thunberg betonade vid disputationen, ses som alternativa beskrivningar av det föreliggande litterära materialet.

Avhandlingens inriktning är ovanlig. Avhandlingens föremål, WL, har dessutom tidigare inte bestått någon djupare behandling, förutom ett par smärre studier av Nerman. Ytterligare en anledning till att boken ter sig som ett sällsamt autonomt arbete kan härledas till upphovsmannen. Nerman hänvisar inte till några auktoriteter, han tar inte hjälp eller stöd i några av andra utarbetade teorier. Den kommunikationspsykologiska modell som används är i huvudsak hans eget verk, och för att riktigt förstå boken bör man inte bara ha läst allt vad WL skrivit, man bör ha läst några tidigare arbeten av Bengt Nerman också, fr. a. *Människan som språk*. I avhandlingen saknas hänvändelser till utländsk eller svensk vetenskaplig diskussion eller litteraturanalyserande arbeten, och det beror inte på omedvetenhet eller okunskap. Det finns många verk som kunde ha anlitats och diskuterats i olika sammanhang, men författaren har i förväg valt bort dem alla.

Ett genomgående drag i Nermans framställning: han föregriper sina analyser med tillrättaläggande förklaringar. Han talar om hur en text ska läsas innan vi har fått se texten. Han meddelar vad som blir en viss texts konsekvenser för den fortsatta arbetsprocessens utveckling, innan texten presenteras (se s. 391). Just där – det rör en anteckning som Nerman kallar en »plan» och som utgör en vital punkt i hans framställning av »Resande»-romanens gestaltning – kommer själva textstället som en antiklimax: ett sandkorn försett med frågetecken (s. 392, jfr 375, 391, 468, 471). Innan vi har studerat novellerna i *En dörr står på glänt*, skisserar Nerman en beskrivning av samlings berättarteknik, och säger sedan, att det »är en slutlig bild. Dit hade han hunnit när novellsamlingen var klar» (s. 139). Det är pedagogiskt, men för mig känns det trångt att inte mera obundet få följa utvecklingen. Sammanfattningar före analyser och tolkningar före texter. Men också utgivet tryck före manuskript. Det största exemplet på att Nermans perspektiv bakåt tidsaxeln är primärt är att behandlingen av den färdiga romanen »Resande» (s. 314–374) kommer före genomgången av manusarbetets stadier och vad de visar (s. 374–472).

Vad innehåller Nermans bok? Efter inledningen kommer kapitlet »Den långa början». Det är en enligt traditionell modell uppbyggd skildring av WL:s barndom, litterära självbildning och författarskap fram t. o. m. den egentliga debuten med den prisbelönta kortromanen *Ombyte av tåg* 1933. Med hjälp av biografiskt och litterärt källmaterial har Nerman tecknat en övertygande bild av en

författares uppväxt och läroår. Det är en lysande komprimering av ett stort material. Denna period dominerar för WL av satsningen på den jättelika romanen »Gäster i havsbandet», som refuserades, blev ett sorgebarn i skrivbordslådan och senare en täckmantel för andra litterära aktiviteter.

Tyvär måste jag här notera, att Nermans redogörelse för »Gäster i havsbandet» (s. 61–63) är slarvig och på avgörande punkter direkt felaktig. Det är besvärande, eftersom det rör sig om uttryckt material. Felaktigheterna i referatet förrycker bilden av romanens handling och tar dessutom bort eller förändrar de psykologiska motiveringarna för händelseutvecklingen i romanen. Det är tråkigt även av den anledningen, att om referatet varit korrekt, skulle läsaren tydligare ha kunnat se de många trådar, som på flera olika plan förbinder den romanen med det verk som kom till tio år senare, »Resande»-romanen. Nerman tycks mig f. ö. ha undervärderat dessa förbindelser. Att här korrigerat referatet skulle uppta alltför stort utrymme; jag kan bara framföra en varning till framtida forskning att se upp på den här punkten.

De novellanalyser, som förekommer i kap. 3, »Genombrottet», som alltså handlar om framväxten av samlings *En dörr står på glänt*, är i flertalet fall små mästerverk. Här visar Nerman en eminent förmåga att samla och avväga flera aspekter på en litterär text, psykologiska, stilistiska, komparativa, och förena dem till en givande helhet. Fint demonstrerar han hur den för WL så betydelsefulla gestaltningen av människan i naturen kommer till mognande uttryck i den berömda »Jan, Gunilla och hästarna». Speciellt vill jag framhålla avsnittet om WL:s märkliga text »Bitter bilaga»; här når den psykologiskt inriktade avhandlingsförfattaren en av arbetets verkliga höjdpunkter, med en beundransvärd känslighet och förmåga till djupläsning av så komplicerad text.

Beträffande nödvändigheten av det korta fjärde kapitlet, »Diktare och antroposof», kan man hysa viss tveksamhet. Det skildrar WL:s relationer på trettioalet till Kristet Samfund, den antroposofiska rörelsens religiösa gren. Anledningen till att ämnet tas upp är tydligen att Nerman vill ge alla förutsättningar för WL:s kommande och mer betydande produktion. Men för den utveckling som beskrivs inom ramen för avhandlingen förefaller mig Samfundet spela en liten roll, t. o. m. än mindre än vad Nerman tycks anse. Biografiskt har dock uppgifterna sitt värde.

Det kan nu vara på sin plats att påminna om en omständighet, som inte får glömmas. Innan avhandlingen överhuvudtaget kunde skrivas, måste Bengt Nerman utföra ett arbete som läsaren bara kan ana omfånget av. Ordandet och bestämmandet av WL:s litterära och personliga material, främst då sorteringen, relateringen och dateringen

av de olika manuskripten, utkastet, skisserna, är ingenting mindre än en bragd.

Största delen av det arbetet har gällt bakgrundsmaterialet till det nära tvåhundra sidiga femte kapitlet, »En roman blir till». Flera olika manusserier har kunnat rekonstrueras tack vare att WL använde kasserade manus för nya manus, brevkopior och anteckningar. Dessa har sammanställts med anteckningar av olika karaktär, litteratur- och filmnotiser, samt med senare muntliga uppgifter från WL. Materialet har möjliggjort en enastående detaljerad skildring av en romans framväxt. Här visar sig den målsättning, som Nerman skisserade i bokens början, som någonting möjligt att förverkliga.

Nerman skulle, om han velat, ha kunnat citera Wellek & Warrens *Litteraturteori*: »Begreppet 'den skapande processen' bör täcka hela skalan från det litterära konstverkets undermedvetna ursprung till de sista omarbetningarna som för vissa författare utgör den mest genuint skapande delen av alltsammans» (sv. övers. 1967, s. 75). Som lämplig illustration till detta yttrande utgör Nermans arbete en massiv realitet. Han har dessutom sökt nå en nivå av inkännande i författarens arbetsprocess som närmar sig identifikation och samtidigt bevarar kritisk distans. Gestaltningen underlättades knappast av hans ärliga strävan att presentera allt det grundmaterial som han ansåg relevant. Läsaren tycker emellertid kanske att det borde ha gått att stryka en del i främst manuskriptgenomgången utan att det illustrativa värdet minskat.

Den skapande processen förflöpte inte utan medverkan av yttre impulser. WL:s vana att göra noteringar på manusblad och andra arbetspapper har gjort det möjligt för Nerman att redovisa och behandla allt möjligt som verkade som stimulantia under det pågående arbetet. Där finns t. ex. namn på författare eller filmskådespelerskor, som ledtrådar för gestaltning eller personteckning. Anteckningarna är rika källor, och Nerman har utnyttjat dem väl. De punkter, där han kan visa hur WL:s intensiva filmintresse och hans litterära verksamhet går hand i hand och filmstjärnor blir inblandade i personteckningen, är av stort intresse. Måhända visar Nerman dock alltför stor respekt för WL, när han använder sig av sådana anteckningar. Speciellt gäller det om de nedkastade författarnamn, som så ymnigt finns strödda över materialet. Nerman utgår i allmänhet från att om en skribents namn står på en lapp som kan knytas till en viss arbetsperiod, så har den skribenten varit på något sätt inspirerande för just det arbetsavsnittet. Generellt är intet att säga gentemot det. Men anknytandet bör ske med en viss försiktighet. Anteckningar kan vara övergivna idéer. En notering av blott ett namn är alltid svår-

daterad. Enligt min mening finns det många fall, där värdet av en anteckning borde ha preciserats. En skapande process innebär ju också sovring av impulser. En skribent kan dessutom ha varit högaktuell för WL under en viss period, fastän någon öppen anknytning till honom inte råkar finnas i det bevarade arkivmaterialet.

Det tydligaste exemplet på att ett namn som inte figurerar bland papperen inte heller får den uppmärksamhet som det måhända förtjänar, är fallet Freud. Det blir verkligt aktuellt i samband med »Resande». Tidigare finns flera referenser till denne i avhandlingen, och det framgår att WL både köpt och studerat arbeten av denne. När Nerman så tar upp författarens bruk i romanen av motivet »det omedvetna minnet» och det undermedvetnas påminnelser, skriver han: »En diktare och en tänkare har tillsammans stått fadder till detta perspektiv: Marcel Proust och Sigmund Freud» (s. 321). Nu väntar man på en utredning om Freuds betydelse. Om Proust får man småningom veta åtskilligt: han får egna avsnitt. Men Freud försvinner omärkligt ur berättelsen. Ändå är det tydligt även för den ytliga betraktaren, att »Resande» om man vill kan läsas som en freudiansk exempelsamling. Bland noterna (s. 550) meddelar Nerman också en omständighet, som jag tycker borde ha fått honom att ta upp förhållandet till Freud till ordentlig granskning. Det är en tydlig parallell mellan ett avsnitt i *Drömydning* och ett parti i »Resande». Och eftersom WL själv antytt psykoanalytiskt inflytande i romanen öppnar parallellen vidare möjligheter. Det må vara troligt att Freud med tiden trängts bort av antroposofin. Men man undrar hur mycket av honom som dessförinnan funnits med i bilden. Att fallet Freud aldrig tas upp till debatt ser jag som en av avhandlingens få verkliga underlåtenhets syndar.

Avhandlingsförfattaren är väl medveten om att WL för sitt bokskrivande använde sig av och anpassade sig till läsarvänliga schablonmönster, exempelvis hämtade från underhållningslitteraturens och detektivromanens område. Nerman nämner förhållandet på flera ställen, och han säger också att WL ville nå kontakt med den sociala verklighet, som läsarna utgjorde. Därför ser jag det som en brist, att Nerman inte har försökt att demonstrera, hur denna antagna vilja till läsaranpassning kan ha påverkat den skapande processen. Bilden blir ofullständig utan en demonstration av de ytmässiga läsarinriktade strukturer, som ändå måste ha påverkat den löpande gestaltningen. I samband härmed undrar jag, varför Nerman, som så gärna tar upp impulsgivande andrarangfilmer likaväl som höglitterära katalysatorer (Faulkner, Proust), inte meddelar något om de otaliga detektivromaner som WL tydligen hade studerat?

Nermans bok ger en bild av WL som inkrökt i det problem det innebar att ge form åt sitt medvetande och samtidigt nå självinsikt. Den utåtriktade komponenten i författarverksamheten förutsätter Nerman, men han har inte tydliggjort den på samma sätt.

Kapitlet om tillblivelsen av *Resande med okänt bagage* innehåller nyckelscener för Nermans huvudet om den kombinerat självanalytiska och diktalstrande processen. En tyngdpunkt är den märkliga historien om romanens avslutning (s. 452–462). Nerman skildrar hur manusmaterialet avslöjar ett dramatiskt laddat skeende, som WL gestaltar på ett psykologiskt och konstnärligt övertygande sätt. I den tryckta romanen har emellertid praktiskt taget alla spår av den kampen försvunnit; bokens avslutande avsnitt gör ett blekt och idealistiskt, kanske moralistiskt intryck. Den genomgång som Nerman här gör stärker tilltron till tesen om processens terapeutiska betydelse för WL. Diktaren har kämpat och analyserat sig själv inom manusmaterialets fiktioner. Sedan publicerar han istället en snabbskrivna version, som utgår från resultatet, från lösningen på problemen. Men det blir då, anser Nerman, och de flesta är väl benägna att hålla med honom, ett konstnärligt haveri. Författaren var ännu inte mogen att behärska »människogestaltningens hemlighet».

Det har varit helt naturligt för Nerman att tillföra undersökningen analytiska värderingar av det konstnärliga resultatet av WL:s diktarverksamhet under 30-talet. Det är en förtjänstfull inställning, och hur vetenskapligt värdefulla sådana kritiska analyser kan vara visas bäst av hans kommentarer till den färdiga »Resande»-romanen. Det är en ovanligt givande analys av orsakerna till ett konstnärligt misslyckande. Att det har utfallit så väl beror inte minst på Nermans grundliga framställning av den romantiska uppgift som WL ställde sig själv inför – även om jag anser att Nerman överdrivit uppgiftens reella svårighetsgrad. Dessa avsnitt (främst s. 368–370 o. 467–470) bör studeras av alla litteraturforskare – och litteraturkritiker.

Utän tvivel utgör Bengt Nermans avhandling den fasta grunden för all fortsatt Ljungquistforskning, och hans initierade helhetsbild av WL:s författarskap liksom hans inträngande analys av WL:s diktarmetod kommer att stå sig. Vad som kan diskuteras, och väl kommer att diskuteras, är avvägningar mellan olika för dikterverken betydelsebärande influenser, deras relativa styrka och kontinuitet.

Framför allt gäller detta det svåra problemet Ljungquist och antroposofin. WL växte upp i ett teosofiskt och antroposofiskt intresserat hem. Hans storebror Bernt blev tidigt hängiven antroposof. Brödernas fasta förbindelse med varandra under 20- och 30-talen, i brev och samtal (WL

vistades periodvis hos Bernt), var av djuplodande art. Bernt sökte fungera som WL:s vägledare i livsfrågor. WL:s läsning visar att han sökte kunskap om själslivets gåtor. Men han dröjde länge innan han aktivt närmade sig antroposofin. Det avgörande blev en visionär upplevelse hos Bernt midsommaren 1936.

Som andreopponenten Anne-Marie Thunberg betonade vid disputationen, följer Nerman i sin framställning inte kontinuerligt WL:s förhållande till antroposofin. Han vill markerat knyta formuleringar och gestaltningar i novellsamlingen (främst »Vind i natten») och romanen till Kristet Samfund. Men man kan framhålla att Samfundet är antroposofins uttalat religiösa gren, att WL inte deltar i kultiska handlingar förrän 1937, och att Samfundets nominella existens och WL:s medlemskap ligger ytterligare senare i tiden. När det gäller novellernas korrespondens- och totalitetsupplevelser, torde det vara viktigare att betona, att WL ända sedan 20-talet via Bernt levde i kontakt med antroposofiska föreställningar och bilder, som naturligt kunde integreras i den sökande författarens arbete. WL är från barndomen religiöst mottaglig, han möter antroposofin genom en levande tolkningstradition, och det fanns en tolkningsgemenskap mellan Bernt och Kristet Samfund, som WL upplevde som en helhet – så formulerade Thunberg saken.

Själv anser jag också att Nerman har läst in alltför mycket av antroposofiska perspektiv i »Resande»-romanen (främst vad gäller huvudgestalten Bodil), medan han däremot har undervärderat den sexuella problematiken. WL var (som Nerman säger) en starkt sinnlig natur; jag tror det vore intressant att studera sinnlighetens konfliktsituationer närmare.

Detta för över till ett annat avvägningsproblem i fråga om WL:s trettioal. Nerman har valt att inte ge en biografisk skildring. Men det betyder inte att biografiskt material är frånvarande, tvärtom. I inledningen säger Nerman, att han har velat se samspelet privatliv, läsning, biobesök och skrivannde. Den biografiska aspekten kommer tidigt in när Nerman poängterar den varaktiga betydelse barnoms- och ungdomsupplevelser (främst moderns död) hade för WL:s skapande. Däremot undviker han medvetet – enligt uppgift också enligt författarvännens bön – att dra in WL:s privatliv under 30-talet i beskrivningen av influenser på den skapande processen. Det står någon rad om att det fanns många kvinnor. Kort berörs en ettårig förlovning, som under och efter tycks ha betytt åtskilligt. Fann då ingenting av dessa upplevelser vägen in i den litterära gestaltningen? En stor del av det han skrev under denna tid handlar ju ändå om kärleksupplevelser och erotiska spänningar. Jag efterlyser nu inte fler detaljer ur arkivet. Men jag

misstänker att bilden har skevats något i viktiga partier av avhandlingen genom att vissa biografiska aspekter hållits tillbaka. Istället pressar Nerman sin psykologiska tes om tolv-trettonårsålderns traumatiska betydelse för diktaren mycket hårt.

För att kronologiskt kunna följa »Resande»-romanens framväxt har Nerman nedlagt stor möda på att tidsbestämma alla relevanta manusblad, påförda anteckningar och lösa anteckningar, och relatera dem inbördes. Det är självklart att detaljredovisningar av dateringar i stort sett inte har kunnat få rum i avhandlingen. I allmänhet har också de gjorda dateringarna, enligt mina kontroller, en så hög grad av säkerhet som man rimligen kan begära. Därför är det litet tråkigt att några tidsbestämningar av anteckningar på lösa blad som Nerman ansett viktiga nog att redovisas i avhandlingen, inte är invändningsfria. Ett exempel är bladet »Extra strong 1» (innehåll se s. 542 f.), där en övre textgrupp dateras till senare än ett datum i en undre textgrupp, och mellanrummet dessutom är mer än en halv decimeter, vilket inte framgår av återgivningen i boken (s. 428). Ett annat exempel är baksidan av bladet »Röster som ropar» (penetrerat i not 30, s. 536 o. 538). WL kunde använda ett papper för olika anteckningar under lång tid, och därför verkar det inte orimligt, när Nerman placerar huvuddelen av baksidesanteckningarna på två perioder, november–december 1937 respektive april 1938. Men orimligt är det faktiskt att där dateras två hänvisningar till Nordisk Familjebok till var sin period. Dels är det ovanligt tydligt att de skrivits samtidigt, i löpande följd. Dels hör de ihop innehållsligt: notiserna gäller Garbo och en skulptur, en kvinnogestalt med kroppsbyggnad och hållning som Garbo. Och Bodil i WL:s påbörjade roman. På bladet står också namnet Rosamond Lehmann. Det för Nerman till den andra perioden. Men hon var inget nytt namn, och här står hon i en uppräkningslista av kvinnor, mest skådespelerskor. WL sökte kvinnobilder för att konkretisera gestalter vid romanstarten 1937. Ett foto av Lehmann finns också i Familjeboken. En anteckning om Munch kan vidare lika gärna dateras till december som till april – argument kan hittas i andra noter i boken. Slutsatsen blir kort, att den kronologiska situationen ibland är osäkrare än vad som framgår av Nermans text.

Källförteckningen är enkelmodig men tillförlitlig. Vad gäller där registrerade artiklar i tidningar och tidskrifter saknar man dock uppgift om datum eller nummer. I avdelningen Recensioner (även som på en del ställen i text och noter) kunde kanske signaturernas identitet ha meddelats.

Parentetiskt vill jag f.ö. beklaga, att man här i landet inte vill använda sig av den anglosaxiska typen av allomfattande index. I omfångsrika och svåröverskådliga arbeten (som t. ex. det här) skulle

det innebära en avsevärd hjälp för läsaren med ett sådant register, där nyckelbegrepp, återkommande motiv, speciella manus, romanfigurer osv. förtecknas.

Direkt kännbar är bristen på korshänvisningar i Nermans arbete. Den som försökt tränga in i avhandlingens mycket täta text, där särskilda motiv och temata på grund av den kronologiska uppbyggnaden återkommer i olika sammanhang på alla möjliga ställen, och där åberopade (»som vi sett») analyser och upplysningar knappast är lättfunna, blir småningom smått desperat över bristen på sidangivelser. Ett besvär av näraliggande art är en viss kronologisk suddighet. Datum är det gott om, men med årtal är det sämre beställt. Ibland kan det vara som när Nerman talar om »novellplanerna från i höstas» (s. 141) och man får leta sig tillbaka 30 sidor, förbi ett antal andra årtal, för att finna rätt höst. En lustig detalj är den förvirring som uppstått genom Nermans svårigheter att placera trettiondagen rätt (jfr s. 14, 280, 474).

Det är inte heller lätt att hitta i den sextiosidiga notapparaten. Själva texten saknar kolumntitel; sådan har notapparaten, men eftersom den är halvdöd, typ »Noter kap. III, Genombrottet», är hjälpen blygsam. Trycktekniska skäl i förening med tidsbrist låg naturligtvis bakom denna och andra berörda brister i läsarservice. (Avhandlingens Summary är f.ö. uselt.) Mot den angivna bakgrunden sett är det glädjande att konstatera, att faktafele i arbetet är synnerligen få. En och annan lapsus i innehållsreferaten av »Resande», sådant är obetydligheter. I stort och smått visar Nerman en suverän förtrogenhet med sitt material.

Boken utkom i tid att bli den sista avhandlingen enligt den gamla modellen i litteraturvetenskap. Men Nermans arbete fortsätter och vitaliserar en central humanistisk tradition i sin djupa och djärva strävan att öka vår insikt i den skapande människans och människogestaltningens hemligheter.

Per S. Ridderstad

Lars-Göran Malmgren: *Göran Palms LM-böcker. Två industrireportage och deras mottagande*. Författarförlaget 1977.

Om Lars-Göran Malmgrens avhandling skall åtminstone inte det sägas, att stilen den är utmärkt, den är elegant.

Detta påstående är avsiktligt tvetydigt. Jag menar visserligen, att Malmgrens avhandlingsprosa ofta är obearbetad, ungefärlig och otymlig. Ibland är den rent av fatal. På s. 273 läser vi: »Då det gäller arbetsrotation bemöts Tyrell i programmet av en annan LM-arbetare som har positiv erfarenhet av rotation som sjöman.» Det är begripligt om man först undrar något över denne